

אמר רבי אבהו: למה תוקעין בשופר של איל, ולא בשופר של בעל חי אחר? (403)

מפני שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל: תקעו לפני בשופר של איל, כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם, שנשחט תמורתו איל, ואז מעלה אני עליכם כאילו עקדתם את עצמכם לקרבן לפני. (404)

והגמרא מביאה מאמר נוסף הקשור לענין:

אמר רבי יצחק: למה תוקעין בראש השנה?

ומיד הגמרא תמהה: למה תוקעין? ! וכי זו שאלה? ! הרי רחמנא אמר [בתורה] תקעו!

אלא כך שאל רבי יצחק: למה מריעין תרועה בשופר?

ושוב הגמרא תמהה: למה מריעין? ! וכי זו שאלה? ! הרי רחמנא אמר [ויקרא כג]: "זכרון תרועה", ומכאן שמריעין!

אלא כך שאל רבי יצחק: למה תוקעין ומריעין לפני תפילת מוסף של ראש השנה, כשהן [הציבור] יושבין.

ושוב תוקעין ומריעין כשהן עומדין בתפילת ב-10 מוסף [שחובה לעמוד בתפילה]?

והלא לא נאמר בתורה לתקוע ולהריע אלא פעם אחת ולא שתי פעמים! (405)

אלא טעם הדבר הוא, כדי לערבב [לעכב] את השטן שלא ישטין. (406)

איל גם גם כבשה נקבה, אלא שהמהדרין ביותר נוהגים לחזור אחר שופר של איל זכר, שהוא יותר מזכיר את אילו של יצחק. והעתיקו המשנה ברורה שם.

404. לדעת הריטב"א [בהערה הקודמת] אין חיוב לתקוע בשופר של איל, ולפי זה קשה לשון הגמרא: "אמר הקב"ה".

ופירש הריטב"א בשם מורו, שהקב"ה הבטיח לאברהם שכל זמן שבניו יחזיקו בדרכיו ויעשו את המצוה בהידור, יזכור להם את העקידה, שנאמר [בראשית כב]: "בהר ה' יראה". וזו כוונת רבי אבהו: אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל, שאתם מחבבין מצוה זו זכר לעקידת יצחק, והולכינן בדרכיו, ומעלה אני עליכם כאילו אמרתם לכם לעקוד עצמכם לפני ועשיתם.

405. ראה הערה הבאה.

406. הקשה הרז"ה: הרי תקיעות דמיושב הם

403. דעת הרמב"ם [שופר א א] שדוקא שופרות של מן הכבשים כשרים ושאר מיני השופרות פסולים. ולפי זה שאלת הגמרא למה תוקעים דוקא בשופר של איל [הוא כבש זכר] ולא בשופר של מינים אחרים [ראה להלן בשם ה"ט"ז].

ועיין תוספות כאן ובמסקנתם להלן כו ב סוד"ה של שנראה מדבריהם כדברי הרמב"ם. אבל דעת רוב הראשונים שלהלכה יוצאים ידי חובה אף בשופרות של יעלים ושאר מינים [חוץ מקרן הפרה]. [עיין טור וב"י או"ח תחילת סי' תקפ"ו].

ולפיכך פירש הריטב"א כאן ששאלת הגמרא מדוע נהגו לתקוע דוקא בשופר של איל, ועיין ברשב"א וברא"ש [פ' ראוהו בית דין סימן א] שכתבו שמצוה מן המובחר לתקוע בשל איל. [וכן נקט המשנה ברורה תקפ"ו סק"ה ושעה"צ סק"ח בדעת הריטב"א. ועיין היטב בלשון הריטב"א].

וכתב ה"ט"ז [בתחילת סימן תקפ"ו] שבכלל

שצריכים להתריע בסופה מפני הצרות שיבואו עליהם, וכמו ששנינו בפרק שני של מסכת תענית, שמתריעין על הצרות [בית יוסף על הטור. והמהרש"ל פירש ש"מתריעין" הוא מלשון "רעה", שיהיה רע בסופה].

מאי טעמא מריעין לה בסופה?

משום דלא איערבב שטן על ידי התקיעות.

כי בשעה שהוא שומע את ישראל מחבבים את המצות, ותוקעים פעם שניה אף על פי שאינם חייבים בדבר, דבריו נסתמים. (407), (408)

והגמרא מביאה עתה מאמרים נוספים של רבי יצחק. [חלקם קשורים לדין ולתקיעת שופר, וחלקם לא]:

ואמר רבי יצחק: כל שנה שאין תוקעין לה בתחילתה בראש השנה, מריעין לה בסופה.

ותוספות והראשונים הנ"ל מביאים בשם הירושלמי שכאשר השטן שומע תקיעה פעם ראשונה הוא מסופק שמה היא התקיעה שלעתיד לבוא [שאו השטן יבלע לנצח]. וכאשר שומע את השניה הוא בטוח שזו התקיעה שלעתיד לבוא. ומתבלבל ואינו מקטרג. [ועיין בית יוסף תקפה].

408. הראשונים הקשו: מאחר שאין מצוה דאורייתא לתקוע פעמיים. איך מותר לתקוע פעמיים? הרי בזה עוברים על מצות לא תעשה "בל תוסיף" [דברים יג א]! ונאמרו 2 תירוצים בדבר:

א. דעת תוספות שאין עוברים בכל תוסיף כשעושים את המצוה שתי פעמים, [אלא רק כשמוסיפים בגוף המצוה, כגון: העושה 5 בתים בתפילין, 5 ברכות בברכת כהנים]. והביאם הריטב"א. [ע"ש]. אבל הרשב"א כאן ולהלן כח ב ד"ה אלא חולק על זה.

ב. הרשב"א תירץ שאין בל תוסיף אלא באדם המוסיף על דעת עצמו, אבל במה שתיקנו חכמים לצורך אין כאן בל תוסיף כדרך שתיקנו יום טוב שני של גלויות ויושבים בסוכה בשמיני עצרת, ואפילו בזמן הזה שאין אנו מסתפקים בקביעות החדש. והטורי אבן חלק על זה. [וע"ש].

כדי לצאת ידי חיוב דאורייתא, ועליהם מברכים לשמוע קול שופר. והתקיעות דמעומד [שבסדר התפילה] הן כדי לצאת את התקיעות על סדר הברכות [ולא רק כדי לערבב את השטן]!

ותירץ הריטב"א: עיקר התקיעות הם אותם שנעשים על סדר התפילה, ובהם יוצאים ידי חיוב דאורייתא לכתחילה, ואין צורך לברך עליהם כי סדר הברכות שבתפילה הם במקום ברכת המצוות, וכיוצא בזה ברכות קריאת שמע לקריאת שמע]. ויוצאים ידי חובה בתקיעות שבמעומד לכתחילה. ותיקנו לתקוע גם במיושב כדי לערבב את השטן. ומאחר שיוצאים בזה ידי המצוה דאורייתא תיקנו בזה ברכה. [זאת תמצית דברי הריטב"א בקיצור. ועי"ש שהאריך].

ואף הר"ן והטור כתבו שעיקר התקיעות הם תקיעות דמעומד. ועיין במאור שפירש את שאלת רבי יצחק באופן אחר והביאו הריטב"א.

407. הר"ן פירש שהשטן המוזכר כאן הוא היצר הרע ומכניעים אותו על ידי התקיעה שנאמר: "היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו". וכן פי' הרשב"א בשם יש מפרשים. והביאם הב"י. [וזה מתיישב היטב עם דברי הטור תקפ"ה שרצו לערבב את השטן לפני תחילת התפילה ולכן תיקנו לתקוע גם במיושב וע"ש].

ואמר רבי יצחק: שלשה דברים מזכירין את עונותיו של אדם לפני הקב"ה. ואלו הן:

א. העובר תחת קיר נטוי. הרי הוא מזכיר את עונותיו של האדם, מפני שהקב"ה אומר: וכי אדם זה ראוי שיעשה לו נס, שהרי הוא מסכן את עצמו? ומתוך כך עונותיו נזכרים.

ב. ועיון תפילה. הסומך על תפלתו שתהיה נשמעת, ומתוך כך מתאמץ להתכוין בה היטב. (409)

והקב"ה אומר: וכי ראוי זה שודאי שתתקבל תפלתו? ומתוך כך עונותיו נזכרים.

ג. ומוסר להקב"ה דין על חברו, שמבקש שהוא ידון אותו.

דאמר רב חנן: כל המוסר דין על חברו לבית דין של מעלה — הוא נענש תחילה.

כי אומרים עליו: וכי הוא ראוי שחבירו יענש בגללו? ומתוך כך עונותיו נזכרים.

וכמו שמסרה שרה את דינו של אברהם לשמים, שבאה בתערומת עליו מדוע בשעה שהתפלל שיהיה לו בן הוא לא התפלל שהבן הזה יהיה ממנה, ולכן היא נענשה.

שנאמר [בראשית טז]: "ותאמר שרי אל אברם: חמסי — עליך. ישפוט ה' ביני ובינך" [ה"חמס" האמור כאן, הוא מניעת התפילה. כי בשעה שישועתו של האדם תלויה בתפילת חברו עליו, וחבירו אינו

ואמר רבי יצחק: כל שנה שרשה בתחלתה, שישראל עושים את עצמם כרשים [כעניים] בתפילתם, ומתפללים בלשון תחנונים [כעין מה שנאמר: "תחנונים ידבר רש". משלי יח], הרי היא מתעשרת בסופה.

שנאמר [דברים יא] בענין ראש השנה: "מראשית השנה ועד אחרית שנה".

לא נאמר "מראשית", אלא "מראשית" בתיב, מלשון רש. ואחר כך נאמר "ועד אחרית" — סופה שיש לה אחרית!

ואמר רבי יצחק: אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה שהוא נידון בה. ואפילו אם גלוי וידוע לפני הקב"ה שהוא עתיד להרשיע אחר כך.

שנאמר [בראשית כא] על ישמעאל בן אברהם: "כי שמע אלהים אל קול הנער — באשר הוא שם".

ואמרו חז"ל במדרש בראשית רבה: אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: ישמעאל, שעתידין בניו להמית את בניך בצמא בעתיד — אתה מעלה לו באר להצילו מן הצמא?!

אמר להם הקב"ה: בשעה זו צדיק הוא, או רשע?

אמרו לו: צדיק.

אמר להם: "באשר הוא שם". כלומר, איני דן את העולם אלא בשעתו.

מצוה תנ"ד. ועיין רמב"ם שם וריטב"א כאן בשם הרמב"ם].
409. רש"י. ועיין תוספות וריטב"א.

[ובהגהות אמרי ברוך על טורי אבן הביא את דברי הראב"ד בהלכות ממרים ב ט שכתב כדברי הרשב"א עיי"ש טעם דבריו. וכן כתב מנח"ח

ויש אומרים: אף שינוי מקום קורע את גזר דינו הרע של האדם [משום שהדבר גורם לו הכנעה. ריטב"א].

דכתיב: [בראשית יב]: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם: לֵךְ לְךָ מֵאֶרֶץ צָרְפָּת."

והדר, ואחר כך נאמר: "וַאֲעִשֶׂךָ לְגוֹי גְדוֹל".

ואידך, רבי יצחק, שלא אמר שינוי מקום קורע את גזר דינו הרע של האדם, סובר שאין ללמוד מאברהם אבינו לכל אדם.

כי **הוא**, הברכה: "וַאֲעִשֶׂךָ לְגוֹי גְדוֹל", אינה משום שאברהם שינה את מקומו, אלא מפני שנכנס מחוץ לארץ ישראל.

וזכותא דארץ ישראל, הוא דאהניא שהועילה ליה.

אבל המשנה ממקום למקום בחוץ לארץ, או בארץ, אין גזר דינו נקרע.

ואמר רבי יצחק: **חייב אדם להקביל פני רבו ברגל**.

שנאמר [מלכים ב ד]: "מִדּוּעַ אַתְּ הוֹלֵכֶת אֵלָיו [אל הנביא אלישע] הַיּוֹם? [הרי] לֹא חֲדָשׁ [ראש חדש], וְלֹא שַׁבַּת הַיּוֹם."

מכלל, משמע מתוך דברי הכתוב, **דבחדש ושבת איבעי ליה למיזל**. היה מן הראוי לה ללכת אל הנביא.

והיינו, אם האדם קרוב אל רבו חייב הוא ללכת אליו כל שבת או בראש חדש. ואם רחוק עוד יותר, הרי זה חייב ללכת ברגל בלבד. ורבי יצחק נקט את החיוב המוטל על האדם לכל הפחות.⁽⁴¹⁰⁾

מתפלל, הרי הוא "חומס" ממנו את ישועתו].

וכתיב [בראשית כג]: "וַיִּבֶא אַבְרָהָם לְסֹפֹד לְשֵׁרָה וּלְבָכוֹתָהּ". מכאן ששרה מתה לפני אברהם.

ואמר רבי יצחק: **ארבעה דברים מקרעין את גזר דינו הרע של האדם, ואלו הן:**

א. צדקה.

ב. צעקה תפילה.

ג. שינוי השם. שינוי שמו של האדם.

ד. ושינוי מעשה. אם שב ממעשיו הרעים.

ורבי יצחק מפרש מנין למד את דבריו:

א. צדקה — **דכתיב** [משלי י]: "וְצַדִּיקָה תִּצְלִי מִמוֹת".

ב. צעקה — **דכתיב** [תהילים קז]: "וַיִּצְעֲקוּ אֵל ה' בְּצַר לָהֶם, וּמִמִּצְוֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם".

ג. שינוי השם — **דכתיב** [בראשית יז] שה' אמר לאברהם: "שְׂרֵי אִשְׁתְּךָ לֹא תִקְרָא אֶת שְׂמָה שְׂרֵי, כִּי [מכאן ואילך] שְׂרָה שְׂמָה".

וכתיב בהמשך המקרא: "וּבְרַכְתִּי אוֹתָהּ, וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֵּן".

ד. שינוי מעשה — **דכתיב** [יונה ג] "וַיִּרְא הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם כִּי שָׁבוּ מִדְּרָכָם הָרָעָה".

וכתיב בהמשך הכתוב: "וַיִּנְחֵם הָאֱלֹהִים עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דָּבַר לַעֲשׂוֹת לָהֶם, וְלֹא עָשָׂה".

410. ר"ח וריטב"א. וכתב הריטב"א עוד שאם רבו באותה העיר חייב לראותו בכל יום.

נטמא אלא עד הערב. וטובל ונטהר], כהנים בלבד מוזהרין עליה, אבל ישראלים אינן מוזהרין עליה.

טומאה קלה, טומאת נבילה — האם לא כל שכן שאין ישראל מוזהרין עליה בשאר ימות השנה?!

אלא, מה תלמוד לומר "ובנבלתם לא תגעו"?!?

הפסוק מדבר ברגל. והזהיר את ישראל שלא להטמא בטומאה קלה. וכל שכן בחמורה.⁽⁴¹¹⁾

והגמרא חוזרת לבאר את הדין שדן הקב"ה את העולם בראש השנה:

אמר רבי כרוספדאי אמר רבי יוחנן: שלשה ספרים של זכרון מעשי הבריות. נפתחין בבית דין של מעלה בראש השנה:

אחד — של רשעים גמורין, שהעונות שבידם מרובין מזכיותיהם.

ואחד — של צדיקים גמורין, שזכויותיהם מרובים מעונותיהם.

ואמר רבי יצחק: חייב אדם לטהר את עצמו ברגל.

שנאמר [ויקרא יא]: "ובנבלתם לא תגעו". ופסוק זה מדבר בשעת הרגל, כדלהלן. והכתוב מזהיר שהאדם לא יהיה טמא ברגל.

תניא נמי הכי: נאמר בכתוב: "ובנבלתם לא תגעו".

יכול יהו ישראל מוזהרין על מגע נבילה, שלא ינגעו בנבילה כל ימות השנה.

תלמוד לומר [ויקרא כא]: "אמור אל הכהנים בני אהרן, ואמרת אליהם לנפש [מת] לא יטמא".

ומשמע שרק בני אהרן מוזהרין שלא להטמא. אבל בני ישראל אינן מוזהרין.

ואף על פי שפסוק זה מדבר בטומאת מת, ואילו הפסוק דלעיל "ובנבלתם לא יגעו" מדבר בטומאת נבלה, בכל זאת אי אפשר לחלק את דיניהם כדלהלן:

וחלא הדברים קל וחומר: ומה טומאה חמורה, טומאת מת [מת מטמא את האדם לשבעה ימים, ואילו נבילה, הנוגע בה אינו

חיוב להקביל פני רבו בחול, אלא שיש בזה מצוה שמא ישמע ממנו דבר תורה. והביאו המשנה ברורה שם.

אבל בסימן ש"א סעיף ד' העתיק בביאור הלכה את דברי הריטב"א להלכה. [ושלא כדברי המגן אברהם שם שכתב שבשבת יש מצוה וברגל יש חיוב] וצ"ע.

411. ר"ח.

וכתב הריטב"א במסכת סוכה [כז ב ד"ה שנאמר] שהפסוק ["מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת"] מדבר בזמן שרבו חוץ לעיר בתוך התחום [2000 אמה], שחייב להקביל פניו שבת וראש חדש. ומכאן למדו חז"ל שכשהוא מחוץ לתחום חייב להקביל פניו ברגל. ורבי יצחק לא הוצרך להזהירו אלא על מי שרבו נמצא במקום רחוק שלא יפגע, שבזה שכיח פשיעה.

ובמגן אברהם תקנ"ד סעיף יב כתב שאין

ללמוד שבראש השנה נפתחים שלשה ספרים?

שנאמר [תהלים ט]: "ימחו מספר חיים, ועם צדיקים אל יכתבו".

ורבי אבין מפרש את הפסוק והולך:

"ימחו מספר" — זה ספרן של רשעים גמורין שהם נמחים ונכתבים למיתה].

"חיים" — זה ספרן של צדיקים [שנכתבים לחיים].

"ועם צדיקים אל יכתבו" — זה ספרן של בינוניים, שעדיין לא נכתבו עד יום הכיפורים.⁽⁴¹⁴⁾

רב נחמן בר יצחק אמר: מחבא, מכאן למדו ששלשה ספרים נפתחים בראש השנה:

שכך אמר משה להקב"ה [שמות לב]:

ואחד — של בינוניים, שיש בידם מחצה זכויות ומחצה עונות.

צדיקים גמורין — נכתבין ונחתמין לאלתר בראש השנה עצמו לחיים.

רשעים גמורין — נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה.

בינוניים — תלויין ועומדין מראש השנה ועד יום הכיפורים. ודינם נחתם ביום הכיפורים.

אם זכו [שעמדו בזכותן, שעדיין יש בידם מחצה עונות על מחצה זכויות], הרי הם נכתבין ביום הכיפורים לחיים.

ואם לא זכו, שבנתיים הספיקו להוסיף חטא, הרי הם נכתבין ביום הכיפורים למיתה.^{(412), (413)}

אמר רבי אבין: מאי קרא? מאיזה פסוק יש

הרמב"ן תירץ שאין הכוונה לצדיקים באמת, אלא צדיק בדין זה, שנגזר עליו לאכול פירות מעשיו הטובים בעולם הזה. וכן רשע היינו שנגזר עליו לקבל את עונשי עונותיו בעולם הזה. והביאוהו הר"ן והריטב"א, [וכעין זה כ' הרשב"א בפירושו הראשון ע"ש]. והריטב"א עצמו חולק על זה. [ועיין שם].

ודעת התוספות שהגמרא מדברת על הדין של חיי העולם הבא. [וכן כתב הרשב"א בפירושו השני].

[ועיין רמב"ם הלכות תשובה ב, ב ומהרש"א ד"ה ג' ספרים ושו"ת הרשב"א ח"א תשובה פ, ועוד].

414. על פי מהרש"א.

412. הגמרא להלן [יז א] לומדת מהפסוק "רב חסד" שהקדוש ברוך הוא מטה את דין הבינוניים [שיש להם מחצה עונות זכויות לחסד, ולפיכך פירש הריטב"א בשם תוספות "אם זכו היינו שעמדו בזכותן. [כפי שנתבאר בפנים] ועיין שם פירוש לחיים נוסף בשם מורו.

413. הראשונים הקשו: הרי יש רשעים שמאריכים ימים, ויש צדיקים שאינם מאריכים חיים ואין להם הנאות. כמו שנאמר [קהלת ז טו]: "יש צדיק אובד בצדקו ויש רשע מאריך ברעתו"! ואיך אמרו בגמרא: צדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים, ורשעים גמורים... למיתה? [רמב"ן בדרשה לר"ה ובשער הגמול והראשונים כאן].

ומצפצפין. צועקים ובוכים מתוך יסוריהם ז-א
שעה אחת, ועולין.

שנאמר [זכריה יג]: "והבאתי את [הכת]
השלישית באש, וצרפתים כצרוף את הכסף,
ובחנתים כבחון את הזהב.

הוא, הבינוני שירד לגיהנם, יקרא בשמי,
ואני אענה אותו".

ועליהם, על הבינוניים, אמרה חנה בתפלתה
[שמואל – א ב]: "ח' ממית ומחיה, מוריד
שאול ואחר כך יעל [מעלה אותם].

בית הלל אומרים: הבינוניים אינם יורדים
לגיהנם אפילו שעה אחת. שנאמר "ורב
חסד", הקב"ה, שהוא רב חסד, מטה את כף
המאזניים כלפי חסד.

ועליהם אמר דוד את המזמור [בתהילים
קטז]: "אהבתי כי ישמע ה' את קולי".

שנאמר בו "אפפוני חבלי מות", שיש בידו
של הבינוני מחצה עונות ואופפים אותו
חבלי מות.

ועליהם, על אותם הבינוניים, אמר דוד את
המשך כל הפרשה כולה, שנאמר שם:
"דלותי, כאשר הייתי דל במצות, אזי – ולי
יהושיע", שמושיעני הקב"ה על ידי שהוא
מטה כלפי חסד. (416)

והברייתא מפרטת כמה מיני רשעים, ואת
גזר דינם לעתיד לבוא:

א. פושעי ישראל שפשעו בגופן [להלן

"ועתה אם תשא חטאתם [של ישראל, הרי
מוטב].

ואם אין – מחני נא מספרך, אשר כתבת".

ורב נחמן בר יצחק מפרש את הפסוק והולך:

"מחני נא" – זה ספרן של רשעים [שהם
נמחים ונכתבים למיתה].

"מספרך" – זה ספרן של צדיקים.

"אשר כתבת" – זה ספרן של בינוניים.
שעדיין לא נחתמו עד יום הכיפורים. (415)

תניא: בית שמאי אומרים: ג' כתות הן ליום
הדין שלאחר תחית המתים:

אחת – של צדיקים גמורין.

ואחת – של רשעים גמורין.

ואחת – של בינוניים.

צדיקים גמורין, נכתבין ונחתמין לאלתר,
מיד בשעת הדין לחיי עולם הבא.

רשעים גמורין, נכתבין ונחתמין לאלתר.
מיד בשעת הדין, לגיהנם.

שנאמר דניאל יב: "ורבים מישני עפר
יקיצו, אלה [הצדיקים] לחיי עולם, ואלה
[הרשעים] לחרפות לדראון עולם.

בינוניים – יורדין לגיהנם.